

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-2-64-8>
УДК 338.439.4:635

Рожко Н.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет
імені І. Пулюя

Rozhko Nataliia

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

ПЛОДОООВОЧЕВЕ ВИРОБНИЦТВО: АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTION: ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті визначено основних виробників овочів та фруктів в Україні, розкрито вид їхньої діяльності та спеціалізацію на виді продукції. Досліджено динаміку посівних площ за 2010–2018 рр. та встановлено скорочення обсягів посівних площ зернових та зернобобових, буряка цукрового, картоплі, овочевих та плодово-ягідних культур і зростання посівних площ соняшнику. Досліджено обсяги виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур за 2010–2018 рр. Обґрунтовано, що обсяг виробництва залежить від площі посіву, врожайності, природно-кліматичних умов, сорту продукції, правильної сівозміни, чіткості процесу організації агротехнічних робіт, загальних умов агровиробництва, рівня застосування різних видів добрив та пестицидів тощо. Проведено аналіз урожайності в межах посівних площ за 2010–2018 рр., встановлено її найвищий та найнижчий рівні за досліджуваний період. Проведено аналіз площі, на якій були застосовані мінеральні та органічні добрива та пестициди під урожай сільськогосподарських культур у 2018 р.

Ключові слова: сільськогосподарські культури, овочі, фрукти, посівні площі, обсяги виробництва, плодощовечева продукція.

В статье определены основные производители овощей и фруктов в Украине, раскрыты их виды деятельности и специализация по видам продукции. Исследована динамика посевных площадей в 2010–2018 гг. и установлено сокращение объемов посевных площадей зерновых и зернобобовых, свеклы сахарной, картофеля, овощных и плодово-ягодных культур и рост посевных площадей подсолнечника. Исследованы объемы производства (валовой сбор) сельскохозяйственных культур за 2010–2018 гг. Обосновано, что объем производства зависит от площади посева, урожайности, природно-климатических условий, сорта продукции, правильного севооборота, четкости процесса организации агротехнических работ, общих условий агропроизводства, уровня применения различных видов удобрений и пестицидов и т. п. Проведен анализ урожайности в пределах посевных площадей в 2010–2018 гг., установлены ее самый высокий и самый низкий уровни за исследуемый период. Проведен анализ площади, на которой были применены минеральные и органические удобрения и пестициды под урожаем сельскохозяйственных культур в 2018 г.

Ключевые слова: сельскохозяйственные культуры, овощи, фрукты, посевные площади, объемы производства, плодоовощная продукция.

Fruit and vegetable products are important sources of vitamins, mineral substances, because they contain water-soluble components of sugar, starch, organic acids, pectin substances. They improve secretion of the digestive glands and intensifies their ferment activities. It conditions the processes of digestion and makes a favorable effect of the organism. Hence, analysis of the dynamics of fruit and vegetable products is a relevant issue, which requires an elaborate study and investigation. The aim of the article is to make analysis of production of fruit and vegetables, examine the tendencies of transformations in 2010-2018. The work argues that the volume of production depends on the cropping area, yield capacity, natural and climatic conditions, varieties of the products, effective crop rotation, appropriate process of organization of agro-technical works, general conditions of agricultural production, application of the different kinds of fertilizers and pesticides, etc. The article names principal producers of vegetables and fruit in Ukraine, describes their branch of activities and specialization in the kinds of products. The enterprises of producers of vegetables and fruits are grounded, among them are the West Bug, Uman greenhouse, Organik Systems, Teplichniy plant, Rodnichok agricultural firm. The work also studies dynamics of the cropping area in 2010-2018, and declares reduction of the area for cereals and grain legumes, sugar beet, potato, vegetables, fruit and berries, along with increase of the cropping area of sunflower. The research assesses the output (gross yield) of agricultural crops in 2010-2018, and makes analysis of yield capacity within the cropping area for the period of 2010-2018, demonstrating the highest and the lowest level of its efficiency in the studied period. The author examines the area of application of mineral and organic fertilizers and pesticides in 2018 to obtain the expected yields of agricultural crops. It can be argued that most agrarians use mineral fertilizers and pesticides in their activities. We consider it necessary to direct actions of both agricultural producers and the state to increase the level of application of organic fertilizers by agrarians and to reduce the level of mineral fertilizer application for crop yields of agricultural crops.

Key words: agricultural crops, vegetables, fruit, crop area, production volumes, fruit and vegetable production.

Постановка проблеми. Плодоовочева продукція є важливим джерелом вітамінів, мінеральних речовин, оскільки містить водорозчинні складники цукру, крохмалю, органічних кислот, пектинових речовин. Вона збільшує секрецію травних залоз і посилює їхню ферментну активність, що поліпшує процеси травлення і сприятливо діє на організм. Відзначимо, що в Україні переважна більшість виробництва овочів та фруктів зосереджена в дрібних господарствах, які працюють у «тіні». Така ситуація є невідомою для тих фермерів, які працюють

легально. Досить часто, сплативши податки, дотримуючись вимог до роздрібної мережі, фермер фактично здійснює реалізацію власної продукції дешевше, ніж той, хто торгує зі складу за готівку нелегально. Це дуже демотивує тих виробників та переробників, які планують стати частиною організованої системи торгівлі. Тому проведення аналізу динаміки плодоовочевої продукції є актуальним питанням, яке потребує ґрунтового детального вивчення та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження плодоовочевої

галузі розкрито в доробках зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких на особливу увагу заслуговують праці В.Г. Андрійчука, В.М. Андрусика, В.І. Криворучко, В.В. Писаренко, В.П. Рудь, П.Т. Саблука, Т.В. Устіка, В.М. Яценко та ін.

Більш детально окремі проблеми розвитку харчової промисловості розкрито в працях К.М. Онищенко, яким обґрунтовано роль харчової промисловості в загальній структурі економіки [7]; Д.Ф. Крисановим, яким досліджено якість і безпечність харчової продукції [6]; І.В. Бачуріної та М.П. Бутко, якими детально проаналізовано динаміку розвитку плодоовочевої галузі в регіональному розрізі [1]. Г.О. Сімахіна та С.В. Халапсіна більш детально вивчали ринок заморожених продуктів як переробної підгалузі [8]. С.М. Дідух систематизував напрями формування та реалізації інвестиційного потенціалу плодоовочевих консервних підприємств України [5]. Х.Б. Третяк, Л.А. Бейко, А.Т. Лялик досліджували процес переробки на ринку фруктів та овочів

[9]. Хоча і спостерігається багато наукових праць, які розкривають проблеми та розвиток плодоовочевого виробництва, проте сьогодні потребує детального дослідження його динаміка розвитку за останні роки для формування подальших ринкових прогнозів.

Мета статті полягає у проведенні аналізу виробництва плодоовочевої продукції, виявленні тенденційних змін за 2010–2018 рр.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, незважаючи на ринкові коливання, ринок овочів та фруктів зростає досить високими темпами, попри те, що обсяги посівних площ скорочуються щорічно. Досить мала кількість сучасних фермерів здійснює виробництво та реалізацію овочів та фруктів із кількох причин, зокрема через те, що це товар, який швидко псується, його реалізація повинна здійснюватися у короткі терміни, ринок потребує мінімальної кількості посередників, а також через низьку ціну продукції. Основними культурами, які найбільш популярні серед вітчизняних виробників-фермерів, є зернові та томати (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-5 основних виробників овочів та фруктів в Україні

№	Назва виробника	Основний вид діяльності	Вид продукції	Посилання на головну сторінку
1	«Західний Буг»	Вирощування зернових культур, технічних, кормових, доробка та зберігання технічних культур, вирощування і приготування насіння, оптова торгівля	Кормові, зернові, технічні культури	https://zahbug.com.ua/
2	Уманський тепличний комбінат	Вирощування різних сортів томатів та огірків	Томати, огірки	http://www.utk.org.ua/
3	«Органік Системс»	Вирощування власних томатів	Томатна паста	http://www.inagro.ua/
4	Комбінат «Тепличний»	Овочівництво, декоративне садівництво та вирощування продукції розсадників	Свині, зерно, зернобобові, овочі, кріп, петрушка, перець, баклажани, помідори, редиска, огірки	http://teplichny.pat.ua/
5	Агрофірма «Родничок»	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів	Зерно, зернобобові, кукурудза, соняшник, картопля, овочі, коренеплоди, кормові, силос, ВРХ, свині, молоко	https://www.poshuk.com/19292651

Джерело: систематизовано автором

Серед основних підприємств – виробників овочів – «Західний Буг», Уманський тепличний комбінат, «Органік Системс», комбінат «Тепличний», агрофірма «Родничок». Ці підприємства займають велику кількість посівних площ сільськогосподарських культур. Досліджуючи динаміку посівних площ

за 2010–2018 рр., можна стверджувати про скорочення обсягів посівних площ зернових та зернобобових (на 1,7%), буряка цукрового (на 44,9%), картоплі (на 1,7%), овочевих (на 5,6%) та плодово-ягідних культур (на 10,6%) та зростання посівних площ соняшнику (на 33,8%) (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур за 2010–2018 рр., тис га

Роки	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна) ¹
2010	15090	501	4572	1408	465	255
2011	15724	532	4739	1439	501	255
2012	15449	458	5194	1440	498	255
2013	16210	280	5051	1388	488	253
2014 ³	14801	331	5257	1348	467	239
2015 ³	14739	237	5105	1291	446	235
2016 ³	14401	292	6073	1312	447	224
2017 ³	14624	316	6034	1323	445	226
2018 ³	14839	276	6117	1319	439	228
2018 р. до 2010 р., %	98,3	55,1	133,8	93,7	94,4	89,4

¹ Без урахування площі ягідників у міжряддях садів.

² Овочі відкритого ґрунту.

³ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Досліджуючи динаміку посівних площ за 2010–2018 рр., спостерігаємо найбільшу кількість посівних площ зернових та зернобобових у 2014 р., буряка цукрового, картоплі та культур овочевих – у 2011 р., соняшнику – у 2018 р. Площа насаджень культур плодових та ягідних із 2010 по 2012 р. не змінювалася та становила 255 тис га.

У межах посівних площ за 2010–2018 рр. було зібрано найбільший урожай зернових та зернобобових культур у 2018 р. – 70 057 тис т, буряка цукрового – у 2011 р. – 18 740 тис т, соняшнику – у 2018 р. – 14 165 тис т, картоплі – у 2012 р. – 24 248 тис т, культур овочевих – у 2013 р. – 10 017 тис т, культур плодових та

ягідних – у 2018 р. – 2 571 тис т. Найменший рівень урожайності зернових та зернобобових культур зібрано у 2012 р. – 46 216 тис т, буряка цукрового – у 2013 р. – 10 789 тис т, соняшнику – у 2017 р. – 1 236 тис т, картоплі – у 2010 р. – 18 705 тис т, культур овочевих – у 2010 р. – 8 122 тис т, культур плодових та ягідних – у 2010 р. – 1 747 тис т (рис. 1).

Традиційно всім відомо, що обсяг виробництва залежить від площі посіву, врожайності, природно-кліматичних умов, сорту продукції, правильної сівозміни, чіткості процесу організації агротехнічних робіт, загальних умов агровиробництва, рівня застосування різних видів добрив та пестицидів тощо.

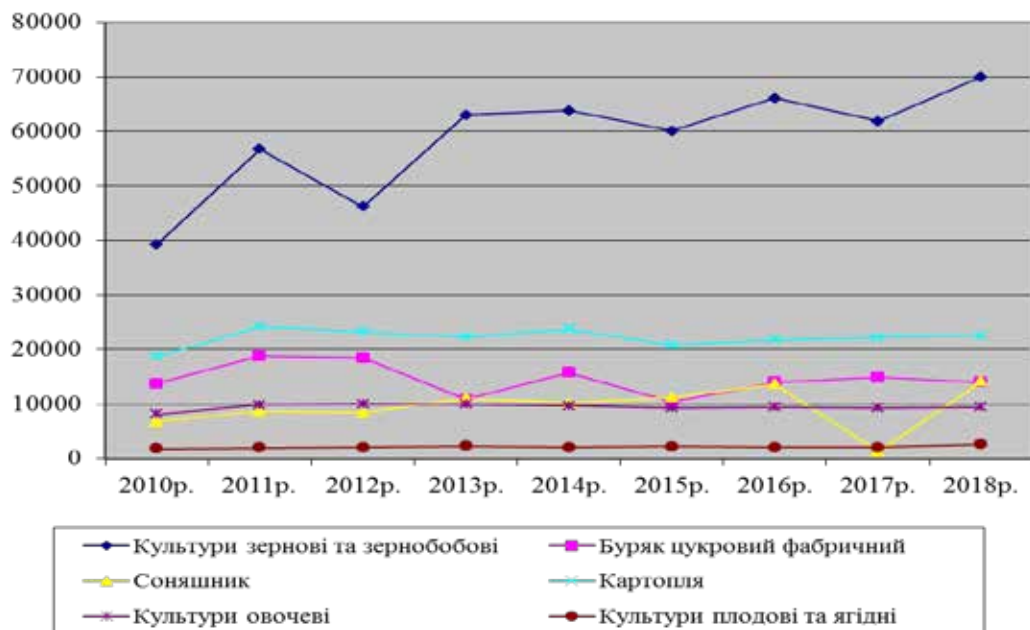

Рис. 1. Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, за 2010–2018 рр., тис т

Джерело: систематизовано автором

Досить вагому роль серед вищезгаданих умов, які впливають на валовий збір, відіграє рівень застосування мінеральних добрив та пестицидів, які через передозування можуть негативно впливати на людський організм. Найбільше в такому разі пропонують чітко дотримуватися необхідних пропорцій та застосовувати органічні добрива. У 2018 р. найменша кількість площ була оброблена органічними добривами, серед яких найбільше було внесено під буряк цукровий (16,8% уточненої посівної площі), а найменше – під соняшник (3,2%) (табл. 3).

Загалом можна стверджувати, що більшість аграріїв у своїй діяльності використовують мінеральні добрива та пестициди, хоча саме пестициди є токсичними речовинами, які в кінцевому підсумку можуть накопичуватися в організмі та впливати на здоров'я людини. Законодавством передбачені вимоги до відносин, пов'язаних із державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею й безпечним для здоров'я людини і навколиш-

нього природного середовища, застосуванням пестицидів та агрохімікатів.

Висновки. Виходячи із вищенаведеного, вважаємо за необхідне спрямувати дії як сільськогосподарських виробників, так і держави для підвищення рівня застосування аграріями органічних добрив та зменшення рівня внесення мінеральних добрив під урожай сільськогосподарських культур. Установлено, найвищий рівень урожайності культур за 2010–2018 рр.: зернових та зернобобових культур у 2018 р. – 70 057 тис т, буряка цукрового – у 2011р. – 18 740 тис т, соняшнику – у 2018 р. – 14 165 тис т, картоплі – у 2012 р. – 24 248 тис т, культур овочевих – у 2013 р. – 10 017 тис т, культур плодових та ягідних – у 2018 р. – 2 571 тис т.

За досліджуваний період спостерігається скорочення обсягів посівних площ зернових та зернобобових (на 1,7%), буряка цукрового (на 44,9%), картоплі (на 1,7%), овочевих (на 5,6%) та плодово-ягідних (на 10,6%) культур та зростання посівних площ соняшнику (на 33,8%).

Площа, на якій були застосовані добрива та пестициди під урожай сільськогосподарських культур 2018 р.^{1,2}

	Площа, оброблена					
	мінеральними добривами		органічними добривами		пестицидами	
	тис га	у % до уточненої посівної площі	тис га	у % до уточненої посівної площі	тис га	у % до уточненої посівної площі
Під урожай звітного року	16112,5	90,3	782,8	4,4	15952,4	89,4
Культури сільськогосподарські	16079,3	90,5	779,1	4,4	15908,8	89,5
Культури зернові та зернобобові	9223,2	93,2	421,2	4,3	8989,5	90,9
Пшениця	4492,7	95,6	162,3	3,5	4318,3	91,9
Кукурудза на зерно	3105,0	94,7	198,7	6,1	3059,3	93,3
Решта зернових і зернобобових культур	1625,5	84,9	60,2	3,1	1611,9	84,2
Культури технічні	6486,7	89,0	303,4	4,2	6618,1	90,8
Соняшник	4132,1	90,0	145,3	3,2	4127,3	89,9
Буряк цукровий	231,6	93,7	41,4	16,8	241,5	97,8
Решта технічних культур	67,5	68,9	3,0	3,0	70,3	71,8
Сіножаті	4,1	х	к	х	0,3	х
Пасовища культивовані	1,3	х	к	х	–	х
Культури багаторічні	33,2	48,93	3,7	5,43	43,6	64,13

¹ Дані наведено по підприємствах, які мають у власності та/або користуванні 200 га сільськогосподарських угідь та/або понад 5 га посівних площ під овочами відкритого та/або закритого ґрунту та/або баштанними культурами.

² Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Список літератури:

1. Бачуріна І.В., Бутко М.П. Плодоовочева галузь України: регіональні виклики. *Регіональна економіка*. URL: http://re.gov.ua/re200903/re200903_059_BachurinaIV,ButkoMP.pdf (дата звернення: 24.05.2019).

2. Бочко О.Ю. Регіональні особливості формування ринків гуртово-роздрібною торгівлі. *Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 14–15 березня 2018 р. Львів: ЛНАУ, 2018. С. 34–37.

3. Головні аграрні новини. URL: <https://agronews.ua> (дата звернення: 24.05.2019).

4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.05.2019).

5. Дідух С.М. Напрями формування та реалізації інвестиційного потенціалу плодоовочевих консервних підприємств України. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2015/6.pdf (дата звернення: 04.05.2019).

6. Крисанов Д.Ф. Якість і безпечність харчової продукції. URL: http://abookz.com/book_141_page_2 (дата звернення: 14.05.2019).

7. Онищенко К.М. Зростаюча роль харчової промисловості в економіці Криму та шляхи підвищення ефективності роботи її підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» ; Кримський державний аграрний університет Сімферополь, 1999. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua> (дата звернення: 22.05.2019).

8. Сімахіна Г.О. Особливості заморожування ягід з ніжною текстурою. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2015. Т. 21. № 4. С. 198–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2015_21_4_27c (дата звернення: 22.05.2019).

9. Третяк Х.Б., Бейко Л.А., Лялик А.Т. Консервна промисловість України та відходи її виробництва. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/20173/2/ConfATMT_2016vII_Tretiak_Ch_B-Canning_industry_Ukraine_270.pdf (дата звернення: 18.05.2019).

References:

1. Bachurina, I.V, Butko, M.P. (2009) Plodoovocheva haluz Ukrainy: rehionalni vyklyky [Ukraine's fruit and vegetable sector: regional challenges]. *Rehionalna ekonomika* [Regional economy] (electronic journal). Vol. 3. PP. 60-66 Available at: http://re.gov.ua/re200903/re200903_059_BachurinaI,ButkoMP.pdf (accessed 24 May 2019).

2. Bochko, O. Yu. (2018) Rehionalni osoblyvosti formuvannya rynkiv hurtovo-rozdribnoi torhivli [Regional features of the formation of wholesale and retail markets]. *Oblikovo-analitychne zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku ekonomiky: materialy Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf* (March 14-15, 2018). Lviv: LNAU. 34-37.

3. Holovni ahrarni novyny. Available at: <https://agronews.ua> (accessed 24 May 2019).

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 23 May 2019).

5. Didukh S.M. (2015) Napriamy formuvannya ta realizatsii investytsiinoho potentsialu plodoovochevykh konservnykh pidpriemstv Ukrainy [Directions of formation and realization of investment potential of fruit and vegetable canning enterprises of Ukraine] (electronic journal). Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2015/6.pdf (accessed 04 May 2019).

6. Krisanov D. F. (2018) Yakist i bezpechnist kharchovoi produktsii [Quality and safety of food products] (electronic journal). Retrieved from: http://abookz.com/book_141_page_2 (accessed 14 May 2019).

7. Onischenko, K.M. (1999) Zrostaiucha rol kharchovoi promyslovosti v ekonomitsi Krymu ta shliakhy pidvyschennia efektyvnosti roboty yii pidpriemstv [The growing role of the food industry in the Crimean economy and ways to increase the efficiency of its enterprises] / Author's abstract. dis for the sciences. Degree Candidate econ Sciences: special 08.07.02 "Economy of agriculture and agroindustrial complex". Simferopol, Crimean State Agrarian University. 1999. Available at: <http://dspace.nbu.gov.ua> (accessed 22 May 2019)

8. Simahina, G.O. (2015) Osoblyvosti zamorozhuvannya yahid z nizhnoiu teksturoiu [Features of freezing berries with a gentle texture]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii*. [Scientific works of the National University of Food Technologies]. T. 21, No. 4. P. 198-205. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2015_21_4_27 (accessed 22 May 2019)

9. Tretiak Kh.B., Beko L.A., Lyalik A.T. (2016) Konservna promyslovist Ukrainy ta vidkhody yii vyrobnytstva [Canning industry of Ukraine and waste from its production] (electronic journal). Available at: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/20173/2/ConfATMT_2016vII_Tretiak_Ch_B-Canning_industry_Ukraine_270.pdf (accessed 18 May 2019).